

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Зважаючи на банкоцентричну модель розвитку вітчизняної фінансової системи, комерційні банки виступають найважливішими учасниками процесу розвитку всіх без виключення сегментів інвестиційного ринку України, і в першу чергу – сфери кредитування реальної економіки. До того ж, на ринку цінних паперів комерційні банки можуть виконувати більшість функцій суб'єктів інвестиційних відносин: емітента, безпосереднього інвестора, фінансового посередника, інфраструктурного інституту, – володіючи широким арсеналом фінансових інструментів та стійкою ресурсною базою.

З огляду на визначальну роль банків у становленні інвестиційного ринку, забезпечення їх фінансової стійкості, розширення пропозиції власних послуг та підвищення конкурентоспроможності є стратегічними завданнями менеджменту банків, національного регулятора та суб'єктів фінансових відносин в цілому. Механізми такого забезпечення представляють собою значний науковий інтерес та є актуальними в умовах нестабільності світових фінансових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми розвитку інвестиційного ринку, ролі і місця банків у його кількісному зростанні та якісній трансформації приділяється значна увага як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням даної проблеми, слід виділити роботи наступних авторів: А. Єпіфанова, І. Сала, І. Школьник, Т. Васильєвої, С. Леонова, С. Козьменка, В. Корнеєва, І. Брітченко, Т. Косової, Л. Сисоєвої, Д. Василенка, О. Кріспіна, О. Кириченка, І. Мойсеєнка, О. Вовчака, С. Еша, Р. Комарницької та інших. Зарубіжні вчені, пов'язані з розробкою даної тематики, в тому числі російські дослідники, представлені такими іменами, як: А. Котуков, А. Лазаренко, В. Морозов, А. Третьяков, Я. Міркін, Дж. Розенберг, С. Коттл, Р.Ф. Мюррей, Г. Александер, Дж. Бейлі та інші.

Так, Л.Ю. Сисоєва [3] зазначає, що ключову роль у трансформації тимчасово вільних інвестиційних ресурсів у капітал на вітчизняному інвестиційному ринку відіграє саме банківська система, яка перетворює заощадження економічних агентів у інвестиції з допомогою кредитного механізму. При цьому автор наголошує на тому факті, що під час дослідження специфіки функціонування не всього фінансового ринку, а лише його окремого сегменту – інвестиційного ринку, релевантною, скоріш за все, є інформація стосовно довго- та середньострокових кредитів, оскільки саме строковість вкладень традиційно розмежує інвестиційну діяльність підприємств від операційної.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану ринку банківського інвестування, який дозволить ідентифікувати деякі його сутнісні характеристики та внутрішню проблематику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні банківські установи на сьогодні пропонують досить обмежене коло кредитних програм, серед яких можна виокремити фінансування обігового капіталу (терміном до двох років), інвестиції в основні засоби виробництва і кредитування довгострокових проектів (як правило, не більше трьох років). До найбільш популярних напрямків корпоративного кредитування належать машинобудування, сільське господарство, роздрібна торгівля, харчова промисловість, фармацевтика, целюлозно-паперова промисловість, транспортна галузь (крім залізничного, авіаліній, морських портів), інвестування в торговельні центри та готельний бізнес, телекомунікації та ІТ-технології [1].

В першій половині 2011 року обсяги корпоративного кредитування почали істотно збільшуватися. Як зазначають експерти, фінустанови мають «потужне фондування», і насамперед це стосується банків з іноземним капіталом. Інший стимулюючий фактор полягає в тому, що починаючи з листопада 2010 року відбувається поступове зниження кредитних ставок: сьогодні підприємства можуть отримати гривневі кредити під 16-17% річних [1].

У 2010 році питома вага довгострокових банківських кредитів у сукупному кредитному портфелі, як і в попередньому періоді, продовжила знижуватися і досягла рівня, меншого за відповідний показник 2006 року з часткою 46,22%. Динаміку кредитування та чистих активів банків як однієї з основних характеристик функціонування інвестиційного ринку загалом можна відобразити у наступному вигляді (рис. 1).

¹ Науковий керівник: Леонов С.В. – д.е.н., професор

Рис. 1. Динаміка довгострокових кредитів в банківських активах України (складено на основі [2])

У загальному вигляді, частка довгострокових позичок у структурі чистих активів фінансово-кредитних установ протягом досліджуваного періоду помітно збільшилась та охопила більше половини кредитного портфеля у 2008-2009 роках. З першого погляду така тенденція може свідчити про розширення пропозиції інвестиційних ресурсів з боку банків та активізацію підтримки відтворення основних засобів реального сектору національного господарства. Проте наслідки макроекономічної нестабільності, зумовлені, у свою чергу, світовою фінансовою кризою, завадили більшості підприємств вчасно і в повному обсязі повернути отримані кредити, результатом чого стала необхідність масштабного переведення короткострокових кредитів у статус прострочених.

Поряд із зростанням залишків за кредитами, наданими сектору нефінансових корпорацій, у 2010 році відбувалось і збільшення залишків за простроченими кредитами – до 65.6 млрд. грн. Протягом року їх приріст становив 13.2 млрд. грн. (у минулому році – на 42.1 млрд. грн.) і був зумовлений зростанням прострочених кредитів як у національній (на 3.4 млрд. грн.), так і в іноземній (на 9.8 млрд. грн.) валютах. Частка проблемних кредитів у загальному обсязі залишків за кредитами, наданими сектору нефінансових корпорацій, продовжила поступово збільшуватись і за звітний рік підвищилась з 11.3 до 13.1%. У грудні порівняно з листопадом заборгованість за простроченими кредитами скоротилась на 4.1 млрд. грн., у тому числі в національній валюті – на 1.8 млрд. грн., в іноземній – на 2.3 млрд. грн. [2].

Низхідна динаміка кредитування резидентів, яка спостерігалася у 2009 році та першій половині 2010 року, у другому півріччі призупинилася. Починаючи з червня, за умов розширення ресурсної бази, зростання рівня вільної ліквідності банків, а відтак зниження вартості кредитів (у національній валюті), розпочався процес щомісячного приросту залишків заборгованості за наданими кредитами (за виключенням грудня). Завдяки цьому їх загальний обсяг за 2010 рік збільшився на 9.5 млрд. грн, або на 1.3% – до 732.8 млрд. грн. (за 2009 рік – зменшився на 1.5%) Це відбулося в основному за рахунок зростання кредитів, наданих сектору нефінансових корпорацій (НФК) та сектору загального державного управління у національній валюті [2].

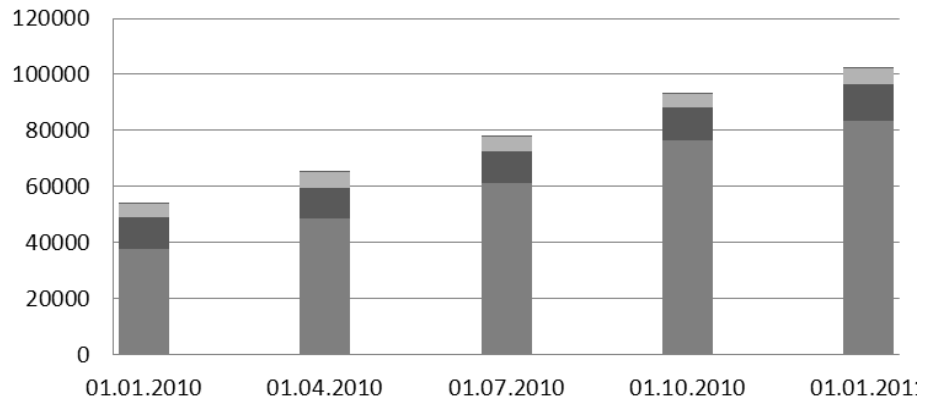
Традиційним недоліком кредитної діяльності вітчизняних банків за цільовим розміщенням коштів є домінування пропозиції кредитів на поточну діяльність підприємств. Не став виключенням і 2010 рік, оскільки внаслідок скорочення темпів інвестиційної активності частка кредитного обслуговування поточних операцій у загальному обсязі позик, отриманих сектором нефінансових корпорацій, постійно зростала (протягом досліджуваного року – більш ніж на 2 відсоткових пункти; зокрема, у грудні частка досягла 83,0%).

У фондовому сегменті інвестиційного ринку банківські установи займаються емісійною (випуск власних цінних паперів), інвестиційною (вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів), посередницькою діяльністю (торгівля цінними паперами, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами) та діяльністю як інфраструктурного учасника ринку цінних паперів (депозитарна діяльність, операції з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, розрахунково-клірингове обслуговування клієнтів, інформаційне забезпечення учасників фондового ринку та виконання консалтингових функцій) [3, 4].

Банки як суб'єкти інституційного інвестування займають провідні позиції на вітчизняних фондових майданчиках, що підтверджується аналітичними даними щодо частки банків серед всіх фінансових посередників у загальній структурі інвестицій в цінні папери.

Вже історично так склалося, що вітчизняні банки приділяють небагато уваги інвестуванню в цінні папери власних коштів, з одного боку, та проведення різноманітних операцій на фондовому ринку в ролі довіреної особи (посередника) – з іншого. Зокрема, Ю.Є. Петруня [6] підкреслює, що «на сьогодні фондовий чинник не розглядається комерційним банківським сектором України як один з основних у системі аналізу його стратегічної конкурентоспроможності».

Незважаючи на це, слід підкреслити, що банки демонструють випереджаючі темпи зростання вкладень у цінні папери порівняно з іншими інститутами фондового ринку. Так, на кінець 2010 року обсяги придбання банками фінансових інструментів становили 83,28 млрд. грн., або в два рази більше, ніж на початок року (рис. 2).

	01.01.2010	01.04.2010	01.07.2010	01.10.2010	01.01.2011
■ Недержавні пенсійні фонди	386.3	443.3	379.5	421.8	558.1
■ Інститути спільного інвестування	5108.9	5550.4	5080.7	5005.4	5759.6
■ Страхові компанії	10968.5	11016.9	11392.6	11777.1	13148.6
■ Банки	37912.5	48466.8	61122.2	76249.5	83278.4

Рис. 2. Динаміка вкладень у цінні папери інституційних інвесторів [5]

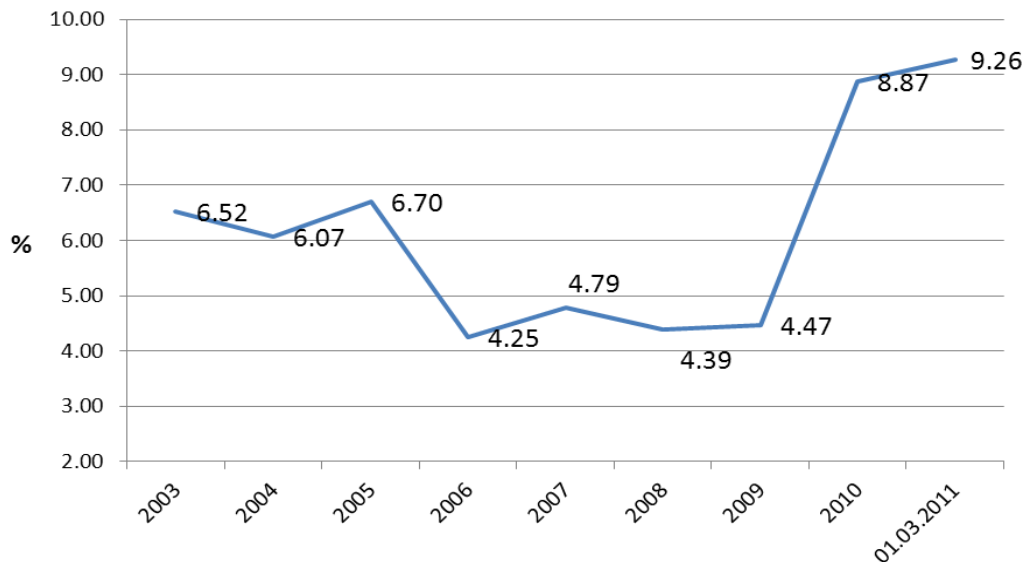
Не зважаючи на тенденцію скорочення в 2009 році обсягів банківського інвестування в цінні папери, їх питома вага в чистих активах українських банків дещо зросла порівняно з попереднім періодом, проте це відбулося на тлі сукупного зменшення самих активів.

Слід підкреслити, що частка портфелю цінних паперів у чистих активах вітчизняних банків традиційно знаходиться на низькому рівні, не наближаючись в середньому навіть до 10%. Вкладення банків у цінні папери, крім акцій, емітованих резидентами, станом на перше березня 2011 р. досягли значення 71,3 млрд. грн., що збільшило частку відповідного портфеля фінустанов до 9,26%. У річному обчисленні зростання даного типу інвестицій склало 147,9% порівняно зі 143,1% за лютий 2011 р. [7].

2010-ий та початок 2011-го року продемонстрували значну активізацію динаміки зростання обсягів інвестування в цінні папери (рис. 3). Так, станом на 01.01.2011 р. частка портфеля цінних паперів у загальних активах банків становила 8,4%, збільшившись за 2010 рік більш ніж у 2 рази (зокрема, у грудні – на 0,5 відсоткових пункти), а в першій половині 2011 року вона досягла максимального значення починаючи з 2003 року. Вказана тенденція стала можливою здебільшого за рахунок зростання емісії облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

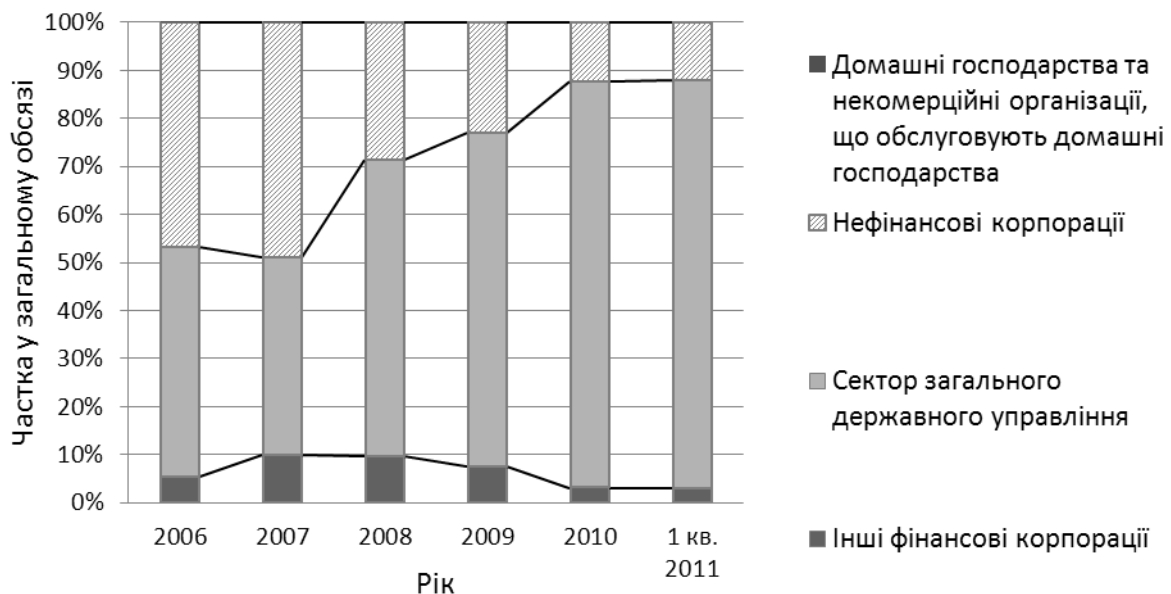
Протягом лютого 2011 року збільшення розміру інвестування вітчизняних кредитних установ у цінні папери за окремими секторами (на 300 млн. грн.) відбулося лише в сегменті загального державного управління – до кумулятивного рівня 60,5 млрд. грн., що в розрахунку за рік відповідає 201,3% росту показника порівняно з 195,4% станом на 01.01.2011 року. Частка цінних паперів, емітованих організаціями сектору державного управління, в загальному банківському портфелі склала 84,8% [7].

За строками погашення у 2010 році найбільша частка залишилася у портфеля цінних паперів на вимогу понад 2 роки на рівні 48,6%. У річному розрахунку вона зросла більш ніж удвічі – до 34,7 млрд. грн. Обсяги придбання цінних паперів, емітованих сектором загального державного управління, також продовжували зростати, що зумовлено їх високою ліквідністю на ринку. У лютому 2011 року їх абсолютне значення зросло до 9,4 млрд. грн., або на 11,6%, порівняно з тим же місяцем 2010 року – майже у 13 разів [7].

Рис. 3. Питома вага портфеля цінних паперів, крім акцій, у вимогах банків України (складено на основі [7])

У відповідності до поточної ситуації, яка склалася в середовищі інвестиційного ринку України, розподіл цінних паперів у портфелях комерційних банків змінився на користь сегменту державного управління, питома вага якого значно «додала» з 47,7% до 84,2% у 2006-му та 2010-му роках відповідно (рис. 4).

Рис. 4. Розподіл цінних паперів, крім акцій, у портфелі банків за секторами економіки (складено на основі [8])

На відміну від більшості торговців, банки є економічно незалежними учасниками фондового ринку, самостійно приймаючи інвестиційні рішення. Передусім це стосується операцій із векселями та придбання корпоративних облігацій провідних емітентів, щодо яких гарантований дохід та під заставу яких можна залучити порівняно дешеве фондування у великих системних банках. Такі банки мають надлишок ліквідності, проте готові інвестувати кошти в короткострокові високоліквідні активи (строком до одного-двох місяців) [4].

Портфельний розподіл банківських інвестицій в акції у 2010 році свідчить про надання фінустановами переваги формуванню портфеля цінних паперів для подальшого продажу (45,24%), на другому місці знаходяться інвестиції в асоційовані та дочірні підприємства (29,00%), в останню чергу здійснюється формування торговельного портфелю банків (25,77%).

Причинами низької ролі сегменту цінних паперів в розвитку українського інвестиційного ринку, на нашу думку, є наступні:

- недосконалість корпоративного законодавства та нерозвиненість акціонерних відносин (домінування інсайдерської моделі корпоративного управління, що спричиняє зниження гнучкості управління компаніями, максимальну концентрацію власності на акції та застосування практики порушення прав міноритарних акціонерів тощо);

- «архаїчна» система функціонування фондового ринку (домінування первинного ринку над вторинним, неорганізованого – над організованим, фактична відсутність ринку деривативів, обмежені можливості для сек'юритизації фінансових активів, недостатність лістингових вимог до емітентів, відсутність досконалих процедур клірингу, децентралізована депозитарна система тощо);

- неефективна організаційна структура фінансових ринків в цілому (відсутність потужних резидентів – інституційних інвесторів, недостатня зацікавленість дрібних вкладників, недовіра населення до фінансових новацій, відсутність узгодженості дій різних типів учасників ринку, несприятливий інвестиційний клімат всередині країни тощо).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, сучасний розвиток ринку банківського інвестування України характеризується наступними параметрами:

- переважання кредитного механізму забезпечення розширеного відтворення вітчизняних підприємств на фоні домінування банків як головних інвестиційних посередників, що призводить до відсутності у них стимулів до широкого використання сучасних фінансових інструментів;

- існування переваги у банків порівняно з іншими установами з огляду на універсальний характер їх діяльності, тобто одночасне проведення ними як суто банківських (розрахунково-клірингових і депозитно-кредитних) так і «не характерних» для них (інвестиційних) операцій;

- банки здійснюють переважну більшість придбань державних і корпоративних акцій та облігацій, як правило, утримують найбільші пакети акціонерної та пайової участі, контролюють та здійснюють «монополію» торгівлю ними, домінують на фондовому ринку;

- концентрована модель побудови банківської системи, що передбачає зосередження переважної частки інвестиційних активів в 10-20 найбільших фінустановах;

- переважання більш консервативних (порівняно з аналогічними фінустановами розвинених країн) інвестиційних пропозицій та сервісів на ринку, першочергове значення боргових цінних паперів у фінансуванні розширеного відтворення фондів підприємств;

- масштаби діяльності банків України на фондовому ринку в контексті повноцінного розвитку останнього залишаються незначними, а структура портфелів цінних паперів – недосконалою порівняно зі схемами інвестування на міжнародних ринках. Зокрема, швидке зростання банківських портфелів цінних паперів у 2010 році переважно пояснювалось нарощенням обсягів випуску ОВДП;

- жорсткий державний нагляд за інвестиційною діяльністю банків.

Бібліографічний список

1. Фінансові інструменти для інвестицій / [Електронний ресурс] // Газета Цінні папери України. – № 10, 2011. – Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/arhiv_2011.php.

2. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – № 2, 2011. – Портал НБУ. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/Publication/econom.htm#Бюлетень Національного банку України>.

3. Сисоєва Л.Ю. Банки України в інтеграційних процесах та інвестиційному ринку : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 / Лариса Юріївна Сисоєва, 2011. – 288 с.

4. Косова Т.Д. Інституціональна модель фінансування інвестиційного процесу : дис... д-ра екон. наук : 08.04.01 / Т.Д. Косова ; Ін-т економіки пром-сті НАН України. – Донецьк, 2006.

5. Аналітичний огляд діяльності інституційних інвесторів на фондовому ринку України за 2010 рік [Електронний ресурс] / НРА «Рюрік». – Режим доступу: http://www.rurik.com.ua/documents/research/Institut_invest_2010.pdf.

6. Петруня Ю.Є. Інтернаціоналізація фондового ринку в контексті маркетингового стратегічного аналізу комерційного банку / Ю.Є. Петруня // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2007. – Вип. 19. – С. 30-36.

7. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – № 4, 2011. – Портал НБУ. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/Publication/econom.htm#Бюлетень Національного банку України>.

8. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – № 5, 2011. – Портал НБУ. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/Publication/econom.htm#Бюлетень Національного банку України>.

Анотація

У статті проаналізовано поточні тенденції розвитку банківського сегменту вітчизняного інвестиційного ринку на основі використання актуальних інформаційних і статистичних матеріалів. Обґрунтовано положення щодо домінування банківського кредитного механізму

капітального відтворення в Україні. Зроблено відповідні висновки щодо актуальних тенденцій функціонування банків як інституційних інвесторів на ринку фінансового інвестування, проблемних доміант та перспектив розвитку.

Ключові слова: комерційний банк, інвестиційний ринок, довгостроковий кредит, портфель цінних паперів, фінансовий інструмент, фондовий ринок.

Аннотація

В статті проаналізовані текущі тенденції розвитку банківського сегмента отечественного інвестиційного ринку на основі використання актуальних інформаційних і статистичних матеріалів. Обґрунтовуються положення щодо домінування банківського кредитного механізму капітального виробництва в Україні. Сделані відповідні висновки щодо актуальних тенденцій функціонування банків як інституційних інвесторів на ринку фінансового інвестування, проблемних доміант і перспектив розвитку.

Ключевые слова: коммерческий банк, инвестиционный рынок, долгосрочный кредит, портфель ценных бумаг, финансовый инструмент, фондовый рынок.

Annotation

The article analyzes current trends in the banking segment of the national investment market on the base of using of actual data and information materials. It was grounded statement about the dominion of bank credit mechanism in a capital reproduction in Ukraine. It was summarized about the current trends in functioning of banks as institutional investors on the market of financial investments, problems and prospects of development.

Key words: commercial bank, investment market, long-term loan, portfolio of securities, financial instrument, the stock market.

УДК 339. 012

Курок О.О.,
здобувач,

Хмельницький національний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЗМЕНШЕННЯ ВИТРАТ

Постановка проблеми. Для ефективної зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств найголовнішим засобом активізації експортно-імпоротної діяльності, яка б відповідала законодавству, прийнятому у високо розвинутих країнах, є пошук внутрішніх резервів скорочення витрат при митному оформленні операцій. Для зменшення витрат на митне оформлення слід забезпечити на підприємстві роботу фахівців, які володіють необхідними знаннями митного законодавства й здатні постійно стежити за його змінами. Також потребує впровадження ефективна організаційно-функціональна схема взаємодії усіх підрозділів підприємства, яка б дозволила спрямувати зусилля на зменшення витрат підприємства у сфері експортування продукції. Служби, від яких залежить виробництво та збут продукції за кордон, повинні узгоджувати питання, що виникають з відділом декларування. Тоді багатьох проблем, які виникають при митному оформленні, можна буде уникнути на стадії виробництва, складання контракту та підготовки товару для продажу.

На сьогодні існує багато ускладнень та бюрократичних перешкод у митному оформленні, тому підприємство повинно в повній мірі володіти діючим законодавством, особливо в галузі митного оформлення, для попередження затримок та перешкод, а також зменшення витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Митне регулювання, шляхи скорочення термінів проходження митного контролю та зменшення витрат завжди турбували вчених, зокрема: Балабанова І.Т., Ващенко В.В., Власюка В.Є., Жаліла Я.А., Кредисова А.Л., Циганкова П.Л., Яковлева А.Л. та багатьох інших. Зазначені проблеми існують як у налагодженні організації митного оформлення товарів зі сторони підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, так і у здійсненні митного контролю продукції органами, які покликані це робити.

Постановка завдання. Метою даної статті є вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності